

SAMHÄLLSEFFEKTER AV CORONAPANDEMIN – PSYKISK OHÄLSA BLAND UNGA

De ekonomiska och sociala konsekvenserna av pandemin kan komma att förstärka den negativa trenden för ungas psykiska hälsa. Samtidigt är barn- och ungdomspsykiatri och skolornas elevhälsa redan hårt belastade.

Författare: Curt Hagquist, professor senior i folkhälsovetenskap och föreståndare för Centrum för forskning om barns och ungdomars psykiska hälsa, Karlstads universitet.

Huvudbudskap

- Den nuvarande negativa trenden för ungas psykiska hälsa riskerar att förstärkas till följd av att föräldrarnas ekonomiska situation försämras och att det blir svårare för unga att få ett arbete.
- Erfarenheterna från 1990-talets ekonomiska kris ger viktiga lärdomar. Oro för familjens ekonomi var en av de orostyper som var starkast relaterad till ungdomars psykiska ohälsa. Även ungdomars upplevelse av sina egna ekonomiska förhållanden är starkt relaterad till den egna psykiska hälsan.
- Det är sannolikt att den pågående pandemin och dess följdverkningar kommer att öka ungas behov av stöd och hjälp från en redan hårt arbetsbelastad barn- och ungdomspsykiatri och elevhälsa. Därför kan ytterligare resurser behöva tillföras inte bara barn- och ungdomspsykiatri utan också skolornas elevhälsa och verksamheter som specifikt vänder sig till unga med tidiga tecken på psykisk ohälsa.
- Mer kunskap behövs om pandemins konsekvenser för ungas livsvillkor och psykiska hälsa. Pandemin aktualiserar också behovet av evidensbaserade kunskaper om vilka program och metoder som fungerar för att förebygga ungas psykiska ohälsa och främja deras psykiska hälsa.

VILKEN KUNSKAP FINNS?

Oro och psykisk ohälsa bland barn och ungdomar i spåren av djupgående samhällsförändringar och hotfulla omvärldshändelser har uppmärksammats i många forskningsstudier. I skuggan av det kalla kriget ansågs under 1980-talet fruktan för ett kärnvapenkrig utgöra en av de allvarligaste orosupplevelsorna inom dåtidens ungdomsgeneration. Efter terrorattentaten den 11 september 2001 i USA väcktes frågor om ökad oro för terrorattacker kunde

förklara den ökning av psykisk ohälsa bland yngre ungdomar som observerats i Sverige i början av 2000-talet.

Oro för familjens ekonomi är en av de orostyper som var starkast relaterad till ungdomars psykiska ohälsa under mitten av 1990-talet. Under den dåvarande ekonomiska krisen i Sverige skedde en påtaglig ökning av ungdomars oro för familjens ekonomi. Samtidigt ökade psykosomatiska besvär bland ungdomar. Statistiska trendanalyser har visat att ökningen av ungas psykosomatiska besvär under

1990-talet kan förklaras av den samtidiga ökningen av ungdomars oro för familjens ekonomi.

Även ungdomars upplevelser av sina egna ekonomiska resurser är starkt relaterade till den egna psykiska hälsan. Detta bekräftas av en riksomfattande svensk studie med 172 000 deltagare. Förekomsten av högre grad av psykosomatiska problem var betydligt vanligare bland ungdomar som lever med sämre ekonomiska förutsättningar än bland dem med bättre ekonomiska förutsättningar, och det gäller för såväl 12- som 15-åringar. Sådana samband på individnivå mellan personlig ekonomi och psykisk hälsa kan påverkas av förhållanden på samhällsnivå, i synnerhet bland flickor. Ju mer ojämlikt samhället är desto starkare är sambandet mellan ekonomiska förhållanden och ungas psykiska hälsa.

Allt sedan 1980-talet har den psykiska ohälsan stadigt ökat bland äldre ungdomar, i synnerhet bland flickor. De socioekonomiska skillnaderna i psykisk hälsa är påtagliga också under ungdomstiden och avspeglas i ungdomarnas studieval. Psykosomatiska besvär är vanligare bland ungdomar med yrkesförberedande studieinriktningar än bland ungdomar med högskoleförberedande studieinriktningar.

HUR KAN KUNSKAPEN ANVÄNDAS?

Coronapandemin förutspås medföra långsiktiga samhällseffekter så som ökade inkomstskillnader, ökad ojämlikhet och historiskt höga arbetslöshetsnivåer. Under 2021 beräknas arbetslösheten för ungdomar i åldern 18–24 år stiga till 15 procent.

Den negativa trenden för ungas psykiska hälsa riskerar därmed att förstärkas till följd av att föräldrarnas ekonomiska situation försämras och att det blir svårare för unga att få ett arbete. Sådana förutsägelser stöds av erfarenheterna från krisen på 1990-talet. Ungdomar var då en av de grupper som fick se sina levnadsförhållanden försämras allra mest. När krisen slog till ökade också trycket på den barn- och ungdomspsykiatriska vården samtidigt som skolhälsovården nedrustades.

Pandemin och följdverkningarna av denna kommer sannolikt att öka ungas behov av stöd och hjälp – såsom skedde under 1990-talskrisen. Detta utgör en utmaning för den barn- och ungdomspsykiatriska vården som redan innan pandemin hade svårt att hantera det ökande antalet patienter. För att öka möjligheterna att stödja unga kan därför ytterligare resurser behöva tillföras inte bara barn- och ungdomspsykiatrin utan också skolornas elevhälsa och verksamheter som specifikt vänder sig till unga med tidiga tecken på psykisk ohälsa.

UTMANINGAR OCH KUNSKAPSBEHOV

Pandemins omfattning och djupgående konsekvenser på kort och lång sikt innebär att behovet är stort av forskningsbaserade kunskaper om konsekvenserna för ungas livsvillkor och psykiska hälsa. Pandemin aktualiserar också behovet av kunskaper om vilka program och metoder som fungerar för att förebygga ungas psykiska ohälsa och främja deras psykiska hälsa. Statens beredning för

medicinsk och social utvärdering (SBU) har nyligen på uppdrag från regeringen påbörjat ett arbete med att uppdatera kunskapsläget. Senast en heltäckande systematisk litteraturoversikt gjordes var 2010. Då konstaterade SBU att inget av det hundratal program som användes i Sverige för att förebygga barns psykiska ohälsa hade utvärderats i Sverige utifrån SBU:s krav på vetenskaplig evidens.

Läs mer

OHÄLSA OCH 1990-TALSKRISEN

Hagquist, C. (1997). *The living conditions of young people in Sweden: on the crisis of the 1990s, social conditions and health*. Doktorsavhandling, Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.

Kim Y., & Hagquist C. (2018). Trends in adolescent mental health during economic upturns and downturns: A multilevel analysis of Swedish data 1988-2008. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 72(2), 101-108. doi:10.1136/jech-2017-209784

SOCIAL OJÄMLIKHET I HÄLSA OCH EFFEKTER PÅ UNGA

Hagquist, C. (2016). Family residency and psychosomatic problems among adolescents in Sweden – The impact of child-parent relations. *Scandinavian Journal of Public Health*, 44(1), 36-46. doi:10.1177/1403494815610664

Hagquist, C. (2007). Health inequalities among adolescents – The impact of academic orientation and parents' education. *European Journal of Public Health*, 17(1), 21-26. doi:10.1093/eurpub/ckl087

Hagquist, C. (1998). Economic stress and perceived health among adolescents in Sweden. *Journal of Adolescent Health*, 22(3), 250-257. doi:10.1016/S1054-139X(97)00168-7

Kim, Y., & Hagquist, C. (2018). Mental health problems among economically disadvantaged adolescents in an increasingly unequal society: A Swedish study using repeated cross-sectional data from 1995 to 2011. *SSM – Population Health*, 6, 44-53. doi:10.1016/j.ssmph.2018.08.006

TRENDER OCH ORSAKER BAKOM PSYKISK OHÄLSA

Folkhälsomyndigheten (2018). *Varför har den psykiska ohälsan ökat bland barn och unga i Sverige?* <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/628f1bfc932b474f9503cc6f8e29fd45/varfor-psykiska-ohalsan-okat-barn-unga-18023-2-webb-rapport.pdf>

Forte Fokus är en serie skrifter där forskare på uppdrag av Forte sammanfattar sin forskning med koppling till coronapandemin. Även om den innebär nya utmaningar för samhället kan existerande kunskaper ge en uppfattning om förväntade effekter och problem. Forskarna ansvarar för urval och presentation av forskningen i Forte Fokus. JULI 2020